

Sverige under andra världskriget

Sverige var neutralt under andra världskriget 1939–1945. Men för att bevara neutraliteten var landet tvunget att genomgå en svår balansgång. Det gällde att hålla sig väl med alla parterna i kriget. Tyskarna fick därför köpa järnmalm av Sverige som var livsviktig för deras krigsindustri, medan engelsmännen försågs med bl.a. kullager och luftvärnskanoner från den svenska industrin.

Sverige var inte rustat för krig

Några dagar innan andra världskriget bröt ut höll Sveriges dåvarande statsminister Per Albin Hansson ett radiotal där han lugnade det svenska folket med att säga att ”*vår beredskap är god*”. Den militära beredskapen var dock inte god. Däremot var försörjningsläget ganska bra. Det var också det sistnämnda (försörjningsläget inkl. proviant, bränsle etc.) som Per Albin hade syftat på i sitt uttalande. Alla visste att den svenska militära beredskapen var allt annat än god efter årtionden av nedskärningar inom försvaret. Den militära situationen var förövrigt ganska likartad i de flesta europeiska länderna vid den här tiden då folk fortfarande hade det stora kriget (första världskriget 1914–1918) med alla dess hemskheter i färskt minne. Det var därför inte många som förväntade sig att en ny stor europeisk konflikt skulle bryta ut så tätt efter den förra.

Svensk hjälp till Finland

Sveriges neutralitet sattes tidigt på prov under andra världskriget. När Finland angreps av Sovjetunionen den 30 november 1939, gjordes ett första avsteg från den svenska neutralitetspolitiken. Finland stöddes då med stora mängder svenskt krigsmaterial och fler än 8000 svenska frivilliga reste över för att kämpa för Finlands sak. Den svenska hjälpen till Finland fick emellertid stort folkligt stöd i Sverige.

Sverige styrdes av en samlingsregering

Under krigsåren styrdes Sverige av en samlingsregering där alla riksdagspartierna, förutom kommunisterna, fanns representerade. Den socialdemokratiska reformpolitiken (se Sverige under 1900-talet) låg nu nere och man inriktade sig istället helt på att hålla samman folket och att försörja det. Samlingsregeringen lyckades uppfylla målen, men till priset av en eftergiftspolitik gentemot Tyskland för att kunna hålla Sverige utanför kriget.

Svensk eftergiftspolitik

Eftergiftspolitiken var ett sätt för Sverige att undvika tysk ockupation. Efter att Danmark och Norge ockuperats av den tyska krigsmakten under våren 1940, ökade det tyska trycket mot Sverige. Mellan 1940 och 1943 pressades Sverige till flera stora avvikelser från neutraliteten för att slippa utsättas för krigsrisker. Den svenska samlingsregeringen fick vid upprepade tillfällen ge efter för tyska krav. Mellan juni 1940 till 1943 transporterades därför mängder med tyskt material och obeväpnade tyska soldater med tåg, till och från Norge, över svenskt territorium. Företeelsen kom att kallas för permittenttrafiken eftersom de tyska trupptransporterna enligt överenskommelsen endast skulle bestå av soldater ”*på permission*”. Även till havs fick ibland tyska transporter korsa svenskt territorialvatten.

Midsommarkrisen 1941

Den svenska neutraliteten ställdes inför sin värsta utmaning i samband med Hitlers angrepp på Sovjetunionen i juni 1941. Tyskarna begärde då att få transportera en fullt utrustad division på ca 15 000 man (Engelbrechtdivisionen), från Norge genom Sverige, till den finsk-sovjetiska gränsen i norr. Händelsen ägde rum runt midsommar 1941 och benämns ofta i historieskrivningen som ”midsommarkrisen”. Regeringen och riksdagen gick med på kraven, men regeringen var inte enig. De svenska eftergifterna väckte stor kritik från många håll, både i Sverige och internationellt.

Under krigets första år var den svenska samlingsregeringen tvungen att föra en eftergiftspolitik gentemot Hitler för att undvika en tysk invasion av Sverige. När sedan krigslyckan vände för Hitler kunde regeringen vända kappan efter vinden och istället närma sig de västallierade. Bild: Tore Burnäs

Efter att kriget vände 1943 kunde Sverige stå fast vid sin neutralitet

För att skydda Sverige och bevara landets neutralitet sattes stora mängder svenska värnpliktiga i beredskap under långa perioder för att vakta landets gränser. Det svenska försvaret förbättrades stegvis under krigets gång. Efter vändpunkten i kriget 1943 då tyska armén började lida motgångar, hade Sverige lättare att stå fast vid sin neutralitet varefter den tyska permittenttrafiken upphörde. Under kriget fungerade distributionen (utdelningen) av matvaror i Sverige så pass bra att folk slapp svälta. Många varor ransonerades och kunde endast köpas mot ransoneringskort. Importen av kol och olja minskade också kraftigt. Bensin var en bristvara vilket resulterade i att fordon för vardagsbruk fick köras på gengas. De svenska förlusterna under andra världskriget skedde framförallt på haven. Sammanlagt omkom över 2000 svenska sjömän under kriget. De flesta ombord på allierade fartyg.

De vita bussarna

Under våren 1945 genomförde Röda Korset i Sverige en aktion som räddade 19 000 människor ur de tyska koncentrationslägren. De flesta av fångarna kom från Norden och omkring 15 000 fördes med de vita bussarna till Sverige. Expeditionens ledare, Folke Bernadotte, lyckades i februari få tillstånd av SS-chefen Himmler att samla alla nordiska interner till ett Röda Korsläger utanför Hamburg. Samtidigt lyckades Bernadotte ta med så många kvinnor som möjligt utan hänsyn till deras ursprung. Totalt fanns det 24 nationer representerade bland fångarna som spreds till olika sjukhus i södra Sverige.

Svenska soldater under förflyttning någonstans i Sverige under beredskapstiden. Bild: PRESSENS BILD

Användbara begrepp:

Beredskap är ett begrepp som under och efter andra världskriget framförallt syftade på militära förhållanden. Vanliga ord blev beredskapstjänst och beredskapstid. I ett ofta citerat tal på Skansen i Stockholm den 27 augusti 1939 förklarade Per Albin Hansson med trygg stämma att "*vår beredskap är god*". Med rätta har det konstaterats att vår militära styrka inte var särskilt tillfredsställande vare sig då andra världskriget bröt ut eller då våra grannländer anfölls av Sovjetunionen eller av Tyskland. Men Per Albin Hansson talade inte främst om det militära läget utan om det civila. Han liksom många andra svenskar hade dåliga erfarenheter från första världskriget med bristfällig planering och otillräcklig tillgång på många nödvändiga varor. Inför andra världskriget var vi enligt statsministern bättre förberedda. Landets försörjning skulle också fungera bättre och rättvisare under andra världskriget än under det första. Det förekom inte heller missnöjesyttringar som t.ex. hungermarscherna vid slutet av första världskriget.

Eftergiftspolitik: När en stat ger efter inför (går med på) en mäktigare stats krav för att slippa bli indraget i en konflikt.

En svensk tiger var en effektiv reklamslogan som introducerades av Statens informationsstyrelse 1941. Under andra världskriget förekom spioneri från främmande makter, som bl.a. försökte kartlägga truppförflyttningar och kommunikationsvägar. Kampanjen "En svensk tiger" hade till uppgift att ingjuta mod i befolkningen och få den att hålla tyst. En av orsakerna till framgången för denna slogan var den teckning av tigern som gjordes av Bertil Almqvist (Bertila) och som förekom över hela landet på affischer och i annonser. Den blågula tigern såg ganska fridsam ut men verkade inte helt ofarlig.

Neutralitet: (Alliansfrihet, oberoende) En stat som väljer att stå utanför krig och inte stödja någon av de krigförande parterna.

Ockupation: När en stat invaderar ett annat land och besätter det med trupper för att kunna styra och kontrollera landet.

Ransonera: Att hushålla, vara sparsam med resurser.

Samlingsregering: En temporär (tillfällig) regering under kristid där alla (eller de flesta) partier finns representerade.